

ŞAİR VE ŞİİR

Şair, belli bir kültür seviyesine sahip olan, doğru söyleyen, doğru yazan, yazdığı ve söylediği gibi yaşayan biri olmalıdır.

M. Öcal OĞUZ

Hüznî (1879-1936), Yozgat'ta yaşamış, medrese tahsili görmüş, hayatını imamlık yaparak geçirmiş, biri aruz ile diğeri hece ağırlıklı iki divân ve bir şiir defteri meydana getirerek bin civarında şiir yazmış, -yaygın tabirle- bir «kalem şairi»dir. Şiirlerinde Hizbi mahlasını da kullanmıştır.¹

Osmanlı kültür coğrafyasında yetişen şairleri, belli tasniflere göre değerlendirmede, şiirlerinin tür ve şekillerinin yanında, onların şaire yükledikleri görevle şiire verdikleri mânâyı da dikkate almak gerekir. Bu yapıldığı zaman hem şairlerimizden şair ve şiirle ilgili görüşleri ortaya çıkacak hem de bugüne kadar yapılagelen tasnif ve değerlendirmeler ile tür ve şekille ilgili tariflerin doğruluğu veya yanlışlığı ortaya çıkarılabilecektir. Ayrıca, Hüznî gibi Osmanlı kültür coğrafyasının merkezi olan İstanbul'dan uzak yerlerde yaşayan şairlerin buldukları çevredeki şair ve şiirle ilgili telakkilerin neler olduğunu ve onların bunun ne kadarını şiirlerinde yansıttıklarını, Osmanlı kültür coğrafyasındaki yaygın şair ve şiir telakkilerini ne derece benimsediklerini görme ve değerlendirme imkânı da bulunacaktır.

Bu yazı, Hüznî'nin 1. divanındaki şiirlerinde geçen şair ve şiirle ilgili gö-

rüşlerin yukarıdaki düşüncelerden hareketle yapılmış bir değerlendirme tecrübesi olarak ortaya çıkmıştır.²

Hüznî, bir şiirinde şairi tûtiye benzetir. Buradaki tûtinin «tûti-i mu'cize-i güy» olması muhtemeldir. Her şeyin ters gittiği, «âlim»in «câhil», «câhil»in «mahir» olduğu bir dünyaya tûti söz bilmez bir «ümmi» haline gelirken şairlik, ördeğe düşmektedir :

Âlim cahil cahil mahir
Kuzgun zâhid kumru fâcir
Tûti ümmi ördek şair
Porsuk camuz hâr küheylan (s. 74)

Hüznî'ye göre şairlik; kâtiplik, nâ'iblik, müftülük gibi bir meslektir :

Kimi müfti kimi 'nâib
Kimi şair kimi kâtib
Kimi matlub kimi tâlib
Akıl ermez ne hikmet var (s. 80)

Ona göre şair; didârın âşığı, devranın sakisi ve hakikat yolunun yolcusu olmalıdır. Hüznî, bu özelliklere sahip bir şair olarak bilinmek ister :

Âşık-ı didârız saki-i devran
Râh-ı hakikata olmuşuz revan
Bizi sorarlarsa var söyle ihvan
Namım Hüznî Yozgat şu'arâsından
(s. 137)

Hüznî'ye göre iyi şair, cemiyetin öncüsü olan şairdir. Kendisi de söylediği şiirlerle yaşadığı cemiyette belli bir mevkie gelebilmelidir; şöhrete ulaşmalıdır. Hüznî, bu bakımdan kendisine Yozgat'ta gazelleriyle meşhur olan Fennî'yi (1851-1920) örnek almaktadır:

**Şehr-i Yozgat içre Hizbî Fennî veş
verdim nişan**
Seyf-i nazmım aldı meydan şöhret-i
Haydar gibi (s. 190)

Şair öldüğü zaman hayırla yâd edilmelidir. Onun arkasından üzülen ahbablar, hayatı boyunca çektiği sıkıntıları da dile getirmelidirler. Nitekim, hayatı sıkıntılar içerisinde geçen Hüznî, kendisi için bunları istemekte ve kendisinden «âşık» olarak bahsetmektedir:

Düştü dil tükenmez bir ızdıraba
Yandı kara bağırm döndü kebaba
Âşık adın derken ahbab ahbaba
Derler Hüznî vardı gitti vah evyah
(s. 104)

Hüznî'ye göre, bir şairin divan sahibi olması çok önemlidir. Sevgili, âşığının divan sahibi olduğunu görerek, zulmetmekten vaz geçmelidir. Bunun yanında divan sahibi de ırz, haya, namus, din gibi yüce değerlere kayıtsız kalmamalıdır. Şiir, övgüler dizmek için yazılmamalı; şair, ikbâl kaygısı taşımamalıdır. Bu kaygıyla yanlışla doğru demek küçüklüğüne düşmemelidir:

Bu Hüznî cânân geldi amandır
Hicrince süzân sahib divandır
Bu Hüznî cânân hicrinle süzân
Lutf et ne var can ehl-i imândır
Sahib divandır ehl-i imândır
Geldi amandır insafa gel gel (s. 208)
* * *

Sâlik-i râh-ı Hudâ'nın kaldı nerde
kıymeti
Razı ol «Nehn-i kasemnâ» âyet-i
bürhan sana
Irz u namus din hayâ hep ha'il ikbâlin
içün

Yoksa kimler râğbet etmez sahib-i
divan sana (s. 198)

* * *

Yetiştirdi feleğin himmeti ey Hüznî
eğer
Diyecek küfrüne haktır şu'ara olsa
idim (s. 191)

Hüznî, mahlasını değiştirerek Hizbiyi aldığını bildirdiği beyitinde «defter-i divan» ter kibini kullanmakta ve yazılacak divanlarda bu değişikliğin belirtilmesini istemektedir :

Bir zaman Hüznî diyü verdim cihana
nam u şan
Hizbi yazsun defter-i divana Allah
aşkına (s. 186)

Hüznî, güçlü bir hiciv şairidir. Bu sebeple şiirlerinde «seyf-i nazm» ter kibine sıkça rastlanmaktadır. Bu ter kibi kullandığı beyit/dörtlüklerinde fahriye türünün güzel örneklerini de vermektedir. Hüznî'ye göre nazm kılıcı «dava faslı»nda intikam âletidir. Hüznî, telmih yoluyla Hz. Ali'nin gücünü ve şöhretini Zülfekar'dan kendisinin de nazm kılıcıdan aldığını söylemektedir :

Taht-ı fesahatte sadr-ı bâlâda
Benim şehinşah-ı zümre-i şeydâ
Ahz-ı intikamda fasl-ı da'vâda
Seyf-i nazmım kıldı dehri istilâ (s. 86)

* * *

Şehr-i Yozgat içre Hüznî Fennî veş
verdim nişan
Seyf-i nazmım aldı meydan şöhret-i
Haydar gibi (s. 190)

Hüznî'ye göre ,dünya malı kalıcı değildir; şair için asıl değeri olan «nazm kuvveti»dir. Zira «kuvvetli» şiir, şair öldükten sonra da «ihvan»ın dilinde bir armağan olarak yaşamaya devam edecek ve şairin unutulmamasını sağlayacaktır :

Yok olur fenâda nâm sahib servetin
Haşre dek ihvana tuhfe Hüznî nazm
kuvvetin (s. 199)

Şairin bütün bu hassasiyetlerine ve özelliklerine aldırmayan kişiler bu-

lunabileceği gibi, şair de kendisini yenelemediği veya yaşandığı için gözden düşebilir; en azından şair böyle olduğunu düşünebilir. Hüznü bu hususa şu kıt'asında işaret ediyor :

Senin ta'na sinemi ettim hedef ben
râziyım
Hâne-i nazm-ı atığın bir köhre
enkazıyım
Gence mâlik kasr-ı kâşâne değil
viranedir
Ol sebepten bir numune sâl-i hurde
mâziyim (s. 198)

Hüznü'ye göre şiir, vefasız sevgilinin aşkı ile yazılır. Bu şiirleri okuyan âşıklar, hem kendilerinin hem de şairin aşk derdine ağlarlar. Öyle ki bu şiirleri «erbab-ı suhen» «kıraat» ettikçe meclise odlar saçılır, ahlâk vahlar ayyuka çıkar :

Kan döker kan ağlatır şi'rin Hizbi'ya
Âlemi hayrette koydu ruz u şeb zârın
nedir (s. 194)

* * *

Erbab-ı suhen şi'rini ettikçe kıra'at
Odlar saçılır meclise Hizbi gazelinde
(s. 195)

Hüznü'ye göre şiir, belli bir kültür seviyesine, en azından «katiplik» seviyesine gelebilmiş olanların «i'tibar» edeceği yüksek bir sanat eseridir :
Hizbi nâşâd olsun âbâd şehri-ı Yozgad
pek latif
Cây-ı dilber kâtip erler şi're eyler
i'tibar (s. 193)

Hüznü'nün yaşadığı dönemde Yozgat'ta ud ve kemânenin yaygın olarak kullanılan sazlar olduğunu anlıyoruz. Yozgat'ta gazelhanlar, ud ve kemâni eşliğinde «hoş nevedan musiki» terennüm etmekte; şarkı ve divanlar okumaktadırlar :

Meclis kurulsun heman
Cem olsun cümle yârân
Ud kemâni gazelhan
Mûsiki hoş nevâdan (s. 52)

* * *

Okunsun şarkı divanlar
Hicâziden gazelhanlar
Ere maksûda ihvanlar
Gönüller dilrübâsı var (s. 78)

* * *

Bir nev arûs âsâ yeşermiş çamlar
Hep sahraya gider servi endâmlar
Kurulur meclisler içilir camlar
Şarkı söyler gazelhanı Yozgad'ın
(s. 141)

Hüznü'ye göre gazel, sevgilinin güzelliği hayal edilerek yazılmalıdır. Onun, bu fikrini koşma şeklinde yazdığı bir şiirde dile getirmesi ise, gazel ile koşmayı «güzelleme» türünde birleştirmiş olabileceğini düşündürmektedir :

Bir zaman sahra-yı cennette gezdim
Hayâl-i hüsnünle bin gazel yazdım
Hüznü tatlı candan osandım bezdim
Felek zehr-i câmi yut sundu gel gel
(s. 123)

«Halk edebiyatı» nazım şekillerinden olan «destan»ı Hüznü üç şiire başlık olarak vermiştir. Bu şiirleri «İki Evli Destanı», «Yozgat Destanı» ve «Destan» başlıklarını taşımaktadır. Bu şiirler diğer şiirlerinden oldukça uzundur. Bunun yanında Hüznü «dâsitân olmak» deyimini «dile düşmek», dillerde dolaşmak, uzun uzun bahsedilmek manasıyla kullanmaktadır ki bu da bir, nazım şekli olan destanın uzunluğu ile alakalıdır :

Beni bu âleme dâsitân eden
Bi mürüvvet cânâ sen değil misin
Fikrim aklım gönülüm ey gonca dehen
Yoksa kılan yağma sen değil misin
(s. 153)

Yozgat, Hüznü'nün yaşadığı dönemde 30 kadar medresesinde 3000 civarında talebenin tahsil gördüğü kültürel bakımdan gelişmiş bir şehirdir. Bu dönemde yetişen şairlerin sayısı da bir hayli kabardır. Bu sebeple Hüznü', Yozgat'ı «edebiyat yeri» olarak görmektedir :

Edebiyat yeri câhil ü ârif
Her birisi fenne hakkıyla vakıf
Kâtibdir umûmi ehl-i ma'arif
Merkepcisi hem çobanı Yozgad'ın
(s. 142)

Hüznî, 1. divânında manî şeklinde de kullanmıştır. Yazdığı bir manide bu şeklin daha çok kadınlar tarafından beğenildiğine işaret etmektedir:

Yâr meraklı mâniye
Yâr mâniden tanıya
Bir va'di vardı bana
Yâr vermedi haniya (s. 63)

Hüznî de bütün şairler gibi mecaz sanatına müracaat etmiştir. Şiirlerde söylenen sözün içinde başka anlamlar aramak, adeta klasik Türk şiirinin vazgeçilmez özelliklerinden biridir. Hüznî bir şiirinde söylemekte olduğu sözün, başka bir manasının olmadığını, «mecazî» ifade aranması gerektiğini şu dördlüğünde açıklıyor:

Dilde ders galiptir değil mecazdır
Câme-i hasrette biçâre-sâzdır
Zehr içsem âh etsem yansam da azdır
Terk-i hayât ihtiyâra kaldı iş (s. 177)

Hüznî'nin burada örneklediğimiz dördlük ve beyitlerindeki fikirleri özetleyecek olursak, ona göre şairin; belli bir kültür seviyesine sahip olan, doğru söyleyen, doğru yazan, yazdığı veya söylediği gibi yaşayan, yaşadığı çevrede itibarı ve şöhreti bulunan, öldüğü zaman hayırla yad edilen ve çektiği sıkıntılar dile getirilen, şiirlerini bir kılıç gibi kullanarak âleme nizam veren, şiirleri meclislerde okunduğu zaman şairlik kuvveti teslim edilen, ırz, namus, haya, din gibi yüce değerlere sahip çıkan, divan tertib eden kişi olduğunu görürüz. Bunun yanında şiir; fikir sahasında kılıç gibi kullanılmalı, doğrunun ve iyinin yanında olmalı, gazelhanlar tarafından ud, kemani gibi sazlarla terennüm edilmeli, sevgilinin hayali ile yazılma-

lı, âh eden, inleyen aşğın hissiyatını dile getirmelidir. Hüznî'ye göre dünyada mal, mülk, servet gibi maddi şeyler geçici iken, şiir, kıyamete kadar sevenlerin dilinden kalacak bir armağandır. Şiiri herkesin anlamasını beklememeliyiz; şiiri anlamak için belli bir eğitim görmek gerekir.

1. Hüznî hakkında daha fazla bilgi için bkz. M. Öcal Oğuz, Yozgath Hüznî Hayatı ve Eserleri, Ankara 1988. (Yazıda verilen sayfa numaraları bu kitaba aittir.)
2. Bu değerlendirmede Hüznî'nin şair ve şiir hakkındaki görüşleri, diğer şairlerinkî ile mukayese edilmemiştir. Bu tür tecrübeler arttıkça ayrıca bir toplu değerlendirmeye gitme imkânı da doğacaktır kanaatindeyiz.